

Мошак О. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
економічного факультету
Ужгородського національного університету*

Харахурсак М. О.

*студент спеціальності «Економіка підприємства»
економічного факультету
Ужгородського національного Університету*

Moshak O. V.

*PhD., associate Professor of the Department
of Economics and Entrepreneurship
Faculty of Economics of Uzhhorod National University*

Kharakhursakh M. O.

*Student
Economics and Entrepreneurship Department
Faculty of Economics of Uzhhorod National University*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджені ключові аспекти реформи фінансової децентралізації в Україні. Проаналізовані дослідження провідних європейських економістів. Проведено ранжування областей за темпами розвитку ключових економічних показників та обрхований інтегральний показник розвитку регіонів. Визначені лідери та аутсайтери серед областей України за темпами економічного розвитку. Застосовано кореляційний аналіз для визначення залежності зростання економіки від рівня децентралізації кожного регіону.

Ключові слова: децентралізація, реформа, бюджет, розвиток, територіальні громади, регіони, інтегральний показник, кореляція.

Вступ та постановка проблеми. Відповідно до викликів сучасності, Україна продовжує свій шлях у напрямку євроінтеграції. Одним з її складників є децентралізація: адміністративних послуг, соціальної сфери, освіти, медицини та інших сфер. Запорукою цих процесів стала насамперед фінансова децентралізація, яка передбачає фінансування всіх вищенаведених сфер. Головним чином фінансова децентралізація покликана зміцнити соціально-економічне становище регіонів за рахунок надання їм більшої самостійності в управлінні бюджетними коштами на місцях.

Саме фінансовий аспект є одним із найсуттєвіших, від якого великою мірою залежить успішність функціонування об'єднаних територіальних громад. Наявність економічно активних суб'єктів підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена промислова та соціальна інфраструктура – все це та багато іншого є основою для успішного розвитку громади.

Показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади [1].

Державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіаль-

них громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. В основу цієї політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері.

Фінансова децентралізація розпочалася шляхом прийняття в 2015 році змін до Бюджетного і Податкового кодексів України та низки важливих законів, зокрема щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і стабільних джерел доходів для їх реалізації; стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом з відповідним ресурсним забезпеченням на рівні міст обласного значення, запровадження правових засад формування спроможних територіальних громад шляхом підвищення їх фінансової та економічної спроможності тощо. Зазначені законодавчі акти дали можливість органам місцевої влади розробити та схвалити в регіонах Перспективні плани формування спроможних територіальних громад відповідних областей та подати їх на затвердження Уряду [2].

Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема – зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт).

Об'єднані територіальні громади мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. До реформи їх мали тільки обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення. Для виконання делегованих державою повноважень їм надають відповідні трансферти: дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо. Законодавчі зміни також дали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет.

Такі зміни вже дали перші результати. Власні доходи місцевих бюджетів з 2014 по 2017 рік зросли на понад 100 млрд гривень. Темпи зростання місцевих податків та зборів у ОТГ становлять 29,4% (за 11 місяців 2017 р.), що більше від середнього по Україні на 24,9%. Зокрема, плата за землю зросла на 20%, надходження податку на нерухоме майно – на понад 70%. Видатки бюджету розвитку в розрахунку на одну особу порівняно з минулим роком збільшилися у 1,5 разу [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз впливу децентралізації на економічний розвиток регіонів здійснювали в своїх дослідженнях такі науковці, як Тіссен [4], Імі [5], Кантареро і Гонсалес [6], Джил-Серрат [7], Беллігер [8], Беллігер і Егрт [9], Сагбас [10], Родрігес-Поуз [11], Бодман [12], Родригез-Поуз і Езкурра [13].

Перша група дослідників визначила позитивну залежність між рівнем фіскальної децентралізації та темпами економічного зростання. Тіссен [4, с. 237] розглянув країни з високими доходами ОЕСР періодичною регресією від 1973–1998 років. Він виявив, що фіскальна децентралізація збільшує економічне зростання до певного рівня. Після досягнення цієї точки відносини стають негативними, що передбачає інвертований U-образний зв'язок між двома змінними. Він запропонував, щоб подальші дослідження були спрямовані на пошук оптимального ступеня фіскальної децентралізації, що максимізує темпи зростання. Аналогічним чином Імі [5, с. 449] виявив значний позитивний вплив фіскальної децентралізації на зростання ВВП на душу населення в аналізі 51 країни з різним рівнем доходу за період з 1997 по 2001 рр. З використанням методів звичайних менших квадратів (OLS) та інструментальних змінних (IV). Кантареро і Гонсалес [6, с. 24] розглянули вибірку іспанських регіонів у період з 1985 по 2004 рр. Використовуючи IV-підхід, вони встановили, що децентралізація доходів сприяє економічному зростанню; але вони не виявили статистично значущого зв'язку між децентралізацією витрат та зростання економіки. Джил-Серрат та ін. [7, с. 26] також досліджували зв'язок між автономністю доходів іспанських регіонів та регіональним зростанням з 1984 по 2008 рік шляхом оцінки дворівневої векторної авторегресії (VAR). Їх основний висновок полягав у тому, що автономія доходів регіональних урядів має маржинальний позитивний вплив на регіональний ріст, оскільки регіони не використовували повний потенціал своїх джерел доходів, або автономність доходів досягла рівня насичення в 1999 році.

В аналогічному зразку для періоду 1995–2011 рр. Беллігер [8] надав додаткові докази позитивного взаємозв'язку між фіскальною децентралізацією та економічною діяльністю, що базується на підвищеній продуктивності праці та освіченій робочій силі, оскільки децентралізоване податкове навантаження приводить до збільшення частки витрат на освіту та інвестиції. Цей самий автор разом з Егртом [9] виявив статистично значущий позитивний зв'язок між фіскальною децентралізацією та ВВП на душу населення та продуктивністю в країнах ОЕСР,

охоплюючи різні періоди між 1970 і 2010 рр. шляхом проведення дворівневої регресії.

Ця група дослідників виявила негативну залежність між рівнем фіскальної децентралізації та темпом економічного зростання. Сагбас [10, с. 3] розглянув вплив фіскальної децентралізації на економічне зростання в 67 провінціях Туреччини за період 1982–2002 рр. На підставі методу перехресного періодичного ряду з використанням процедури коінтеграції Йохансена та VAR він встановив негативну асоціацію між фіскальною децентралізацією та економічним зростанням. У дослідженні 16 країн Центральної та Східної Європи за період 1990–2004 рр. Родрігес-Поуз [11, с. 2041] показав, що видатки (і трансферти) субнаціонального рівня мають негативну кореляцію з національними темпами економічного зростання, в той час як як слабе інституційне та правове середовище посилює цей вплив; хоча він також виявив помірно-позитивний вплив місцевих податків на економічне зростання. Бодман [12, с. 3021] проаналізував вибірку країн ОЕСР за період 1981–1998 рр., Використовуючи нову міру фіскальної автономії, на основі методів перехресних та панельних даних, він не виявив жодних доказів прямої зв'язку між фіскальною децентралізацією та економічним зростанням. Нарешті, Родригез-Поуз і Езкурра [13, с. 619] визначили значний негативний зв'язок між фіскальною децентралізацією та економічним зростанням у вибірці з 21 країни ОЕСР за період 1990–2005 рр. Використовуючи метод OLS, вони також виявили незначний негативний ефект політичної та адміністративної децентралізації.

Мета дослідження. Мета цього дослідження полягає у дослідженні ключових економічних показників областей України за 2015–2017 роки задля вияву впливу децентралізації на темпи економічного зростання регіонів, а також визначення найбільш та найменш економічно-успішних регіонів. Для проведення дослідження були задіяні статистичні методи, зокрема метод комплексної оцінки з використанням ранжування регіонів за темпами розвитку та метод лійнійної регресії.

Результати дослідження. Для аналізу соціально-економічного становища регіонів та їх подальшого порівняння був використаний метод комплексної оцінки, що визначається на основі суми відносних відхилень відібраних для дослідження показників розвитку регіону від їх найкращих значень в інших регіонах країни. Такий метод зокрема запропонував Кабінет Міністрів України у своїй постанові № 335 від 09.04.2012 [14]. Комплексна оцінка обчислюється за формулою:

$$R_j = \sum_{i=1}^{n1} \frac{x_{max} - x_{ij}}{x_{max} - x_{min}}$$

R_j являє собою суму рейтингів окремого регіону за сумою відібраних показників. x_{ij} приймає значення i -го показника j -го регіону. x_{max} та x_{min} приймають значення відповідно максимального та мінімального серед усіх регіонів країни.

Після визначення рейтингової оцінки для кожного показника та їх суми, потрібно обчислити середнє арифметичне усіх показників регіону, які аналізуються. Це можна зробити за формулою $R_{cp} = \frac{R_j}{n}$. Де n – це кількість показників, за якими проводився розрахунок. Зменшення відхилень від максимальних показників зменшує значення коефіцієнту, i , відповідно, це означає більш високий соціально-економічний розвиток регіону, порівняно з іншими.

Відповідно до кількості регіонів України, підконтрольних державній владі (24 області та місто Київ, тобто

за винятком АР Крим та м. Севастополь), за максимальне значення показника приймається 25, а за мінімальне – 1. Тобто показник 25 буде свідчити про його найбільше значення порівняно з іншими регіонами, а 1 – найменше. У постанові Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2012 р. № 335 було запропоновано перелік показників соціально-економічного розвитку, за якими можна проводити комплексну оцінку регіонів. Хоча ця постанова й втратила чинність, наведені в ній показники можуть вважатися адекватними для оцінки розвитку регіону. Таким чином, серед запропонованих показників для даного дослідження було відібрано наступні стимулятори: капітальні інвестиції, наявний дохід у розрахунку на одну особу, обсяг реалізованої промислової продукції, обсяг виконаних будівельних робіт, та виконання місцевих бюджетів за доходами без урахування міжбюджетних трансфертів.

В таблиці 1 зазначені рейтинги кожної області відповідно до інших регіонів за показниками, що наведені у табл. 1, а також підсумкове значення R_{sp} , що відображає інтегральний коефіцієнт темпів розвитку регіонів.

Відібрані абсолютні показники за 2015 та 2017 рік були трансформовані у відносні шляхом визначення темпу приросту показника за вищезазначені 3 роки. Ця дія є необхідною в розрізі дослідження, оскільки порівняння абсолютних показників є недоцільним, враховуючи різний загальний рівень розвитку кожної з областей України.

В той час як темп приросту характеризує підвищення економічних показників лише відносно самих себе в межах конкретної області.

На основі проведених розрахунків можна сказати, що найкращі темпи приросту капітальних інвестицій з 2015 по 2017 рр. продемонструвала Херсонська область, натомість Івано-Франківська була найгіршою. Кращий показник по наявним доходам на душу населення у Волинській області, тоді як Луганська посіла останню сходинку. Найбільші темпи приросту обсягу реалізації промислової продукції у Тернопільській області, Луганська має найгірший результат. В Одеській області спостерігається найкращий поміж інших областей приріст обсягів будівництва, в той час як Луганська область знов поступається всім іншим областям. Найбільше зростання доходів місцевих бюджетів у Закарпатській області, а найгірший показник – в Луганській області.

Завдяки визначенню інтегрального показника R_{sp} було з'ясовано, які області мають найбільш комплексний та динамічний розвиток економіки. Рисунок 1 відображає трійку лідерів та трійку аутсайдерів за цим показником. Як вже було зазначено, чим значення R_{sp} нижче, тим більш збалансований та потужний розвиток регіону спостерігається.

Крім методу економічного ранжування, був використаний метод лінійної регресії, з метою пошуку кореляції між рівнем децентралізації та економічним зростанням.

Таблиця 1

Економічне ранжування областей України за методом комплексної оцінки

Область	Позиція в рейтингу за темпами розвитку у 2015–2017 рр.					R_{sp}
	Капітальні інвестиції	Наявний дохід на особу	Обсяг реалізованої промислової продукції	Обсяг виконання будівельних робіт	Доходи місцевого бюджету	
Вінницька	9	14	17	20	17	0,400
Волинська	3	25	15	5	9	0,567
Дніпропетровська	11	3	13	13	3	0,683
Донецька	23	2	21	6	2	0,592
Житомирська	20	23	16	24	15	0,225
Закарпатська	6	18	19	22	25	0,292
Запорізька	21	9	12	9	6	0,567
Івано-Франківська	1	16	14	16	5	0,608
Київська	5	17	8	19	10	0,550
Кіровоградська	14	19	4	23	22	0,358
Луганська	10	1	1	1	1	0,925
Львівська	13	21	20	14	20	0,308
Миколаївська	16	20	18	12	13	0,383
Одеська	24	22	2	25	14	0,317
Полтавська	19	12	22	3	7	0,517
Рівненська	4	10	7	2	11	0,758
Сумська	18	6	3	7	16	0,625
Тернопільська	17	11	25	11	23	0,317
Харківська	12	8	24	18	8	0,458
Херсонська	25	4	5	17	24	0,417
Хмельницька	7	5	11	15	21	0,550
Черкаська	15	24	6	8	12	0,500
Чернівецька	2	15	23	4	18	0,525
Чернігівська	22	7	9	10	19	0,483
м.Київ	8	13	10	21	4	0,575

Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики [15],[16]

Для визначення рівня децентралізації, були взяті останні дані про населення в громадах в структурі населення області [17]. Відношення кількості населення в громадах до сукупного населення області визначає рівень децентралізованості регіону. За постійну величину Y був взятий інтегральний показник R_{sp} . Змінну величину X представляє частка у % населення у громадах до сукупного населення області. Місто Київ було виключено з даної моделі, оскільки воно не представляє жодну громаду. Кореляційна модель виглядає наступним чином:

Результат побудови кореляційної моделі виявив відсутність статистично значущої кореляції. Вона дорівнює $R = 0,34$. Це означає, що залученість населення до громад в області лише в 34% випадків впливає на економічний розвиток регіону. Втім, слід зазначити, що Житомирська область, яка продемонструвала найкращий інтегральний показник економічного зростання, водночас має й найбільшу частку населення в громадах серед областей. Це може свідчити про опосередкований зв'язок та необхідність більш тривалого дослідження вибраних показників, для глибокої оцінки наслідків децентралізаційних процесів. Також, відсутність ста-

тистично значущої кореляції підтверджує висновки другої групи дослідників, що вивчали процеси децентралізації.

Висновки. За результатами проведеного дослідження, було проаналізовано праці двох протилежних за висновками груп дослідників, зважені докази «за» та «проти» зв'язку фіскальної децентралізації з економічним зростанням.

Також, шляхом обрахунку статистичних даних, було визначено 3 області з найкращим інтегральним показником економічного зростання: Житомирська, Закарпатська та Львівська. Натомість, найгірший результат продемонстрували Дніпропетровська, Рівненська та Луганська області.

Відповідно до проведеного кореляційно-регресійного аналізу, не підтвердилась статистично значуща кореляція між комплексним показником економічного зростання та часткою громад в структурі населення області. Однак, Житомирська область з найкращим інтегральним показником розвитку в той самий час має значну частку населення області, що входить до громад, що може опосередковано підтверджувати гіпотезу.

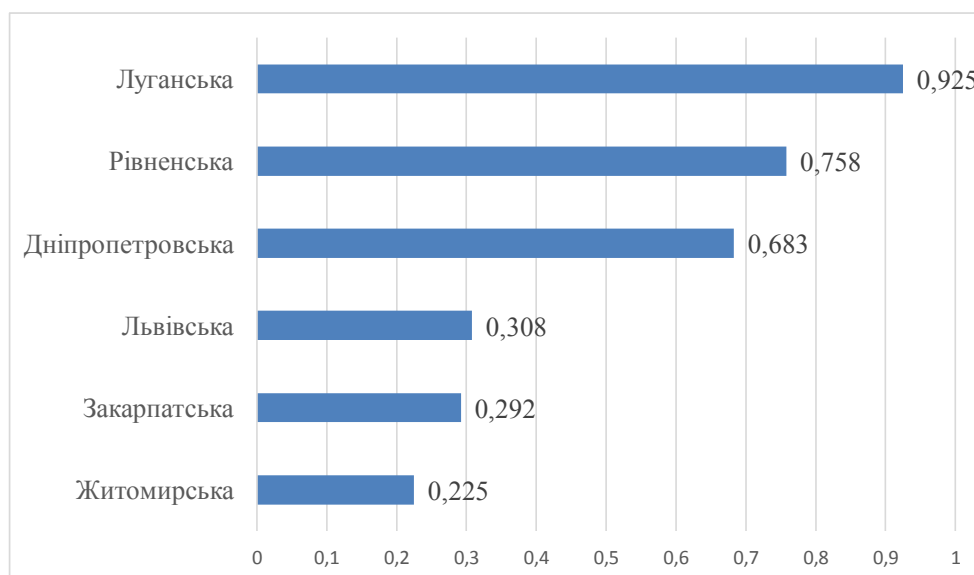

Рис. 1. Найбільші та найменші значення R_{sp} серед областей (на основі даних табл. 1)

Таблиця 2

Регресійно-кореляційна модель децентралізації регіонів

Область	Y	X	Область	Y	X
Вінницька	0,400	40,94	Миколаївська	0,383	27,34
Волинська	0,567	33,76	Одеська	0,317	14,03
Дніпропетровська	0,683	15,06	Полтавська	0,517	22,77
Донецька	0,592	3,30	Рівненська	0,758	21,98
Житомирська	0,225	64,57	Сумська	0,625	31,40
Закарпатська	0,292	5,67	Тернопільська	0,317	56,61
Запорізька	0,567	22,18	Харківська	0,458	10,33
Івано-Франківська	0,608	23,53	Херсонська	0,417	23,42
Київська	0,550	13,85	Хмельницька	0,550	40,74
Кіровоградська	0,358	14,49	Черкаська	0,500	24,49
Луганська	0,925	5,73	Чернівецька	0,525	35,75
Львівська	0,308	13,67	Чернігівська	0,483	39,75

Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики [17]

Список використаних джерел:

1. Місцеві фінанси та бюджетна децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/finance>.
2. К Г. Ю. Вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів / Г. Юрченко К. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fin_decent-80fc9.pdf.
3. Реформа децентралізації: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-decentralizaciyi>.
4. Thiessen U. Fiscal Decentralisation and Economic Growth in High-Income OECD Countries / Ulrich Thiessen. // Fiscal Studies. 2005. № 24. С. 237–274.
5. Iimi A. Decentralization and economic growth revisited: an empirical note / Atsushi Iimi. // Journal of Urban Economics. 2005. № 57. С. 449–461.
6. Cantarero D. Fiscal decentralization and economic growth: evidence from Spanish regions / D. Cantarero, P. Gonzalez. // Public Budgeting & Finance. 2009. С. 24–44.
7. Gil-Serrate R. Revenue Autonomy and Regional Growth: An Analysis of the 25 – Year Process of Fiscal Decentralisation in Spain / Ramiro Gil-Serrate. // Environment and Planning A. 2011. № 43. С. 2626–2648.
8. Bloechliger H. Decentralization and economic growth Part 1: How fiscal federalism affects long – term economic growth / Hansjörg Bloechliger. // OECD Working Papers on Fiscal Federalism. 2013. № 14.
9. Bloechliger H. Decentralization and economic growth Part 2 / H. Bloechliger, B. Égert. // OECD Working Papers on Fiscal Federalism. 2013. № 15.
10. Sagbas I. Fiscal decentralisation, the size of the public sector, and economic growth in Turkey / Isa Sagbas. // Environment and Planning C: Government and Policy. 2005. № 23. С. 3–19.
11. Rodríguez-Pose A. Fiscal decentralisation, efficiency, and growth / Andrés Rodríguez-Pose. // Environment and Planning A. 2009. № 41. С. 2041–2062.
12. Bodman P. Fiscal decentralization and economic growth in the OECD / Philip Bodman. // Applied Economics. 2011. № 43. С. 3021–3035.
13. Rodríguez-Pose A. Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries / A. Rodríguez-Pose, R. Ezcurra. // Journal of Economic Geography. 2011. № 11. С. 619–643.
14. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF>.
15. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Довідка про виконання місцевих бюджетів за доходами. URL: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category?cat_id=23596&page=2.
17. Об'єднані громади: перелік та основні дані. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromada>.

**АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ
НА РАЗВИТИЕ ОТДЕЛЬНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье исследованы ключевые аспекты реформы финансовой децентрализации в Украине. Проанализированы исследования ведущих европейских экономистов. Проведено ранжирование областей по темпам роста ключевых экономических показателей и рассчитан интегральный показатель развития регионов. Определены лидеры и аутсайдеры среди областей Украины по темпам экономического развития. Применен корреляционный анализ для определения зависимости роста экономики от уровня децентрализации каждого региона.

Ключевые слова: децентрализация, реформа, бюджет, развитие, Украина, регионы, интегральный показатель, корреляция.

**IMPACT ANALYSIS OF THE FISCAL DECENTRALIZATION
ON ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS**

Summary. The article aims to study the key aspects of the reform of financial decentralization in Ukraine. The researches of the leading European economists are analyzed. The ranking of the regions has been carried out according to the rates of development of key economic indicators and the integrated integral indicator of regional development. Identified leaders and outsiders among the regions of Ukraine at the pace of economic development. A correlation analysis was used to determine the dependence of economic growth on the level of decentralization of each region.

Key words: decentralization, reform, budget, development, Ukraine, regions, integral index, correlation.